

Gizemi toprağının üstünde bir şehir

Diyarbakır sadece bir surlar kenti değil. Kentte aynı zamanda görülmeye değer yüzlerce yıllık tarihe sahip kiliseler, camiler, kervansaraylar ve hamamlar da var. Şehir turuna çıkıyoruz. Bazı resmi binaların üzerinde Kürtçe tabelalar görüyorum. Açılım sürecinde atılan adımlardan biri...

NURAY KAYACAN / GEZDİM GÖRDÜM

Diyarbakır uçağı inişe geçiyor... Kara parçasının görünmesiyle birlikte şehir hakkında ipuçları da çorap söküğü misali ortaya çıkmaya başlıyor. Uçak askeri bir alana iniyor. Acaba bir aksilik mi oldu, neden askeri üsse iniş yapıyoruz derken benim gibi ilk kez Diyarbakır'a gelenlerle birlikte Diyarbakır'ın sivil bir havaalanı bile olmadığını öğreniyoruz. Uçaktan iniyoruz; etrafta gözetleme kuleleri, askerler, mevziler, tel örgüler... Kendimi Guantanamo üssüne girmiş gibi hissediyorum. Nasıl psikolojik bir baskıdır bu. Daha şehre attığınız ilk adımda korku jenerik olarak damarlarınızda akmaya başlıyor.

ÇOK KISACA TARİHİ...

Dicle ırmağının kıyısında bulunan Diyarbakır; Asurlulardan Hitlere, Makedonyalılardan Bizanslılara, Selçuklulardan Abbasilere kadar birçok medeniyete ev sahipliği yapar. Kent Arap akınlarıyla birlikte Bekir Bin Vâil ve kabilesinin bölgeye yerleştirilmesinden sonra Diyarbekir adını alır. Mustafa Kemal Atatürk'ün 1937 yılındaki bir konuşmasında kentin ismini Diyarbakır diye telaffuz etmesinden sonra, aynı yıl bakanlar kurulu kararıyla kentin adı resmen Diyarbakır olarak değiştirilir. Kürtçe çok zengin, köklü bir dil ve Türkçe ile uzaktan yakından ilgisi yok. Yollar bakımsız, çevre düzenlemesi namına pek bir hareket yapılmamış. Belediye burada belediyecilik hariç birçok siyasi faaliyette bulunmakta.

GENÇ NÜFUS ÇOK AMA ÇOK FAZLA...

Her gittiğimiz yerde etrafımızı çocuk ordusu sarmakta. Kale, sur, sokaklar her yer çocuklar ve ergenlerle dolu. Ama şehir planlamasında çocuklara yönelik bir hareket yok. Bu kent çocuklardan mütevellit büyük oranda ama çocuklar düşünülmeden bekasına yelken açmakta. Ne bir park gördüm, ne sevimli kedi köpek resimleri, kreş, anaokulu tabelaları... Daracık bir sokakta gördüğü yavru bir köpeğin boynuna ip bağlama gayretinde beş on tanesi. 'Abi arabanı koruyayım mı?' diyen ama alt metinde 'Para vermezsen arabanı çizerim!' demek isteyen çocuklar. Yasin okumak için, mekânın tarihçesini anlatmak için, elindeki renkli sıvıları içecek diye satmak için, ayakkabı boyamak, arabanın camını silmek, mendil satmak için, yani para kazanmak için didinen alın teri müptedisi ufacak çocuklar...

Bizi Gezdiren Doktor Abimiz Anlatıyor... 'Şaşırdınız farkındayım ama burada beş çocuklular kısır muamelesi görür. Bakın şu tarihi bina eskiden huzureviydi. Ne huzur ama! Bundan 15 yıl önce, ben öğrenciyken gördüğüm bir tablo beni çok etkilemiştir. Buradan geçmekteydim. Bir araç yanaştı ve hayatın yükü omuzlarında kamburluk etkisi yapmış zavallı bir ihtiyarı oğlu indirdi araçtan. Sonrada içeri bile götürmeden bastı gitti. İhtiyar kaldırma çöküverdi. Oturduğu yerde başladı ağlamaya. Bir yandan da ağlamayı yediremiyor, elleriyle gözünü ovuşturmakta. O an ne hale geldik diye düşündüm. Ata'ya saygı temelli örfi sistemimiz hangi ara çöküverdi. Maddi imkânsızlıklar bizi nasıl bu hale getirdi?'

YAŞAM HAKKI EN KUTSAL HAKTIR (HERKES İÇİN)

Güneydoğu'ya ilk kez giden biri olarak dinlediklerim karşısında şaşkınlık, acıma, utanma, sorgulama, çözüm arayışı türevi onlarca duygu karmaşasında düşünmekten başıma ağrılar hücum ediyor. Nedense bu ve benzeri meselelerin halledilmeyeceği sistem tarafından bir güzel beynimize empoze edilmiş, kendi çabalarımıza, kurduğumuz cümlelere kendimiz dahi inanmıyoruz.

BEN BİR ANNEYİM!

Bizi evinde misafir eden Öğretmen Hanım'a, tehlike ile koyun koyuna yaşam nasıl bir şey diye soruyorum: 'Ben bir anneyim... Evladımı okula gönderirken, bir ses duyarsan ellerinle başını koru ve serviste hemen yere atla diye her sabah tembih vermenin acısını ben bilirim. Kızımı okula yolcularken servisin camına atılacak taşın, molotof kokteylinin düşüncesinin gölgesinde evladımı bir daha göremeyecek gibi her sabah sıkı sıkı sarılıp vedalaşmanın acısını ben bilirim...'

EVLER BAZALT TAŞINDAN

Yazları çok sıcak geçen Diyarbakır'ın kışları ise bir hayli soğuk. Geleneksel Diyarbakır evleri de iklimin bu özelliği düşünülerek inşa edilmiş. Binalarda Karacadağ'dan çıkarılan bazalt taşları kullanılmış. Bu taşlar yazın serin kışın ise sıcak kalmayı sağlıyor. Diyarbakır'ın üzerine kurulduğu bölgenin tarih boyunca en büyük sıkıntılarında biri de sıcak ve kurak iklimi olmuş. Bu nedenle, bir dönem kenti daha da sıcak yaptığı gerekçesiyle surların yıkılması bile düşünülmüş. İklim Diyarbakır'dan göçlere de neden olmuş. Diyarbakır surları iç kale ve dış kale olmak üzere iki bölümden oluşuyor. Surların iç kısmı eski Diyarbakır'ı oluşturuyor. Eski Diyarbakır'ın en görkemli yapılarının başında kuşkusuz Ulu Cami geliyor. Kilise olarak inşa edilen yapı Selçuklular döneminde camiye dönüştürülmüş. Meryemana Kilisesi de görülmesi gereken tarihi binalar arasında bulunuyor.

CAHİT SITKI TARANCI'NIN EVİ...

Geleneksel Diyarbakır mimarisinin en güzel örneklerden biri çağdaş Türk edebiyatının önemli isimlerinden Cahit Sıtkı Tarancı'nın yaşadığı ev. 35 yaş şiriyle üne kavuşan edebiyatçının yaşadığı ev, müze olarak sergileniyor. Müzede, el yazıları, fotoğraflar, kişisel eşyalar ve hakkında yazılmış kitaplar bulunuyor. Abdülhamid'e karşı gizli örgüt çalışmalarına katıldığı için hapsedilerek, Diyarbakır'a sürgüne gönderilen Ziya Gökalp'in yaşadığı ev de müze olarak sergileniyor.

DOĞU'NUN PARİS'İ DİYARBAKIR

Kentin Mardin kapısında ise tarihi Dicle köprüsünün diğer adıyla 10 Gözlü köprü'nün görülebileceği Gazi Köşkü bulunuyor. Mustafa Kemal'in kente gelişinde kaldığı ve Hatay sorununun tartışıldığı köşk de müze haline getirilmiş, bahçesi de şimdilerde mesire yeri olarak kullanılıyor. Doğu'nun Paris'i bir dönem yaşanan terör olayları nedeniyle kaybettiği hareketi son yıllarda yeniden kazanmaya başlamış.

Kentte, Doğu mutfağının geleneksel lezzetlerini de tatmak mümkün. Özellikle kaburga dolması ve patlıcanlı meftunesi meşhur. Diyarbakır karpuzlarıyla da iddialı. Kent devasa boyutlardaki lezzetli karpuzlarıyla Temmuz ayında bir de festivale ev sahipliği yapıyor. Ama meydandaki o itici karpuz heykelini görünce söylenmeye başlıyorum. Böyle köklü bir medeniyet şehrinin karpuzu ile ön plana çıkartılması bana göre tenkide şayan...

DÖRT AYAKLI MİNARE'Yİ GEZİYORUZ

Akkoyunlu Kasım Han tarafından yaptırılan Şeyh mutahhar Camii'sinin dört ayaklı minaresi yekpare dört sütun üzerinde inşa edilmiş ilginç anıtlardan. Minarenin sütunları altından yedi defa geçen her dileğinin yerine geldiğine inanılıyormuş. Elbet biz bu tür hurafeleri yapana da yaptırana da Rabb'immin vaadini biliyor, korkuyor ve Allah muhafaza diyoruz. Ulu Camii'nin kuzeyinde ve camiye bitişik olan Mes'udiye Medresesi de mutlaka görülmeli. Motif ve kitabeleriyle çok değerli bir sanat eseri olan medresenin avlusundaki mihrabın iki yanına ustaca yerleştirilmiş

döner taş sütunlar binanın herhangi bir yerinde meydana gelecek çökmeyi veya kaymayı tespit için konulmuş. Bina kesme taştan iki katlı olarak yapılmış ve Mesudiye medresesi içinde öğrenim yapılan Anadolu'nun ilk üniversitesi.

ŞEYH SAİD'İN İDAM EDİLDİĞİ YERDEYİZ...

Eski Diyarbakır cezaevine gidiyoruz. Şeyh Sait de burada tutulmuş ve idam edilmiş. Mekânı gezerken insanın içi ürperiyor. Terk-i diyar edilmiş küflü betonlarda sanki mahkûmların çığlıkları sinmiş, mazi üzerinize üzerinize geliyor. Tavandan sular damlıyor bir yerde sicim sicim. Geniş avluda yürürken orada can veren insanlığın ayak seslerini duyuyorsunuz. Şeyh Sait'in darağacı gibi her bir sütun. Onun gibi ölümüne bir karşı duruşun inadıyla yıllara meydan okurcasına dimdik duruyor. Parmaklıklar paslı, koşuşlar karanlık ve korku saçıyor. Hava güneşli ama burası halen ve sanırım daima karanlık...

Cezaevi çevresinde restorasyon çalışmaları süren birçok tarihi eser var. Arkada yapılan kazıda yine eski bir yerleşim yeri ortaya çıkmış. Burası için çok bilinen bir haber. Şehrin kaldırımları dahi yapılmazken, eski yerleşkelerin restore çabaları trajikomik geliyor. Şehir bakımsız, hizmet yok denecek kadar az. Geldiğimiz ilk gün yağın yağmur yerel halkta üzüntü yapınca bir şeylerin ters gittiğini anlıyoruz. Burada yağmur yağınca elektrikleri kesilir diyorlar. Kesiliyor ve çok ama çok uzun bir süre gelmiyor.

SURLARLA ÇEVRELİ BU DİYARIN DÜŞMANLARI DIŞARIDA MI?

Diyarbakır surlarla çevrili... Surlara çıkıp şehri seyrediyoruz. Bir yanda Dicle usul usul akmakta... Burada yapılan bir kazıda bulunan kumaş parçası 5000 yıllık tarihi ile literatüre geçmiş. Surların altında yine kazılarla ortaya çıkarılan bir sarnıç var. Yöresel materyaller satılıyor, ayrıca çayınızı içip sohbet edebileceğiniz bir mekân haline de getirilmiş durumda.

Binlerce yıllık tarihi olan bir şehirde insan o duygularla çevresini inceliyor. Gittiğiniz her yerde yeni kazılarla ortaya çıkarılan yerleşkeler var. En ufak bir çalışma için vurulan bir kazma bir tarihi gün yüzüne çıkarıyor. Faili meçhuller, tarihi eserler, kalıntılar... Diyar'ı Bekir toprağının altındaki tüm sırları cüretkârca sunuyor, sanırım alışılmışın dışında bir büyüsü var bu ilin. Gizem toprağın altında değil, üstünde hüküm sürüyor.

Kaynak: <http://yenisafak.com.tr/Pazar/?i=381663>